

Wioletta Pawlikowska-Butterwick
(Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk)

Znaczenie szlachectwa i wykształcenia przy obejmowaniu przez cudzoziemców wyższych godności kościelnych na Litwie w drugiej połowie XVI wieku

Słowa kluczowe: szlachta, duchowieństwo, Wilno, Wielkie Księstwo Litewskie.
Keywords: nobility, clergy, Vilnius, Grand Duchy of Lithuania.

Ulice Wilna wypełniał wielojęzyczny tłum, a różnice etniczne mieszały się z religijnymi. Odwiedzający Wilno w 1555 roku nuncjusz apostolski Aloisius Lippomano napisał: „To miasto jest jak Babilon, ponieważ wydaje się, że znajdują się w nim ludzie ze wszystkich narodów. Wśród nich: Ormianie, Moskale, Rusini, Tatarzy, Litwini, Niemcy i Włosi, ale mało dobrych chrześcijan”¹. Zastanawia jednak, że Lippomano nie wspomniał o Żydach czy Polakach².

Swoisty wkład do tej mieszanki języków, „narodów” i religii miała kapituła wileńska, uchodząca wśród historyków za elitę intelektualną Litwy³. Czy była forpocztą „polskości” na Litwie? W każdym razie mało było w niej Litwinów (w tym Rusinów). Znamienne bowiem, że w drugiej połowie XVI wieku pochodzący z Korony Polskiej duchowni stanowili co najmniej 55% kapituły wileńskiej (41 osób). Z terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego, w tym z Rusi, wywodziło się 23% duchownych (17 osób). Z terenów Podlasia – 8% duchownych (6 osób). 12% (9 osób) składu kapituły stanowili duchowni pochodzący z terenów innych niż Wielkie Księstwo Litewskie i Korona Polska.

---

¹ *Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 3: *Aloisius Lippomano (1555-1557)*, cz. 1, wyd. H. D. Wojtyśka, Rzym 1993, s. 77, nr 50.

² Określeń „Polak” i „Litwin” używam w znaczeniu politycznym. Ostatnio na ten temat A. B. Zakrzewski, *Jeszcze o Polakach w Wielkim Księstwie Litewskim w XIV-XVIII wieku*, [w] *Przez Kresy i historię po obrzeża polityki. Profesorowi Marcelemu Kosmanowi w półwiecze pracy naukowej*, red. I. Hofman, W. Maguś, t. 1, Toruń 2011, s. 258 i n.

³ J. Ochmański (*Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań 1972, s. 50) skonstatował: „O kapitule wileńskiej można powiedzieć, że zarówno w wieku XV, jak i w epoce humanizmu stanowiła ona elitę intelektualną Litwy”.

1% stanowiły osoby urodzone na terenie Prus Królewskich (1 osoba). Nie posiadamy wystarczających przesłanek źródłowych, by wskazać pochodzenie terytorialne jednego duchownego⁴. Reasumując, co najmniej 68% (51 osób) cudzoziemców tworzyło kapitułę wileńską. Koroniarze, i w mniejszej liczbie ludzie z Aragonii, Półwyspu Apenińskiego, Dalmacji, Siedmiogrodu i Królestwa Szwecji, teoretycznie mogli stykać się – jako prałaci i kanonicy – z różnorodną ludnością Wilna. Pośrednio mogli również na nią wpływać. Jak choćby Piotr Roizjusz († 23/29 kwietnia 1571⁵) – persona uznana za jedną z najważniejszych i zasłużonych dla Wielkiego Księstwa Litewskiego w dobie Renesansu⁶.

Prawo litewskie, nawet po Unii Lubelskiej, traktowało mieszkańców Korony jak innych cudzoziemców. Podobna sytuacja występowała po włączeniu do Korony Wołynia i Podlasia (1569 rok) – mieszkańcy tych terenów, w świetle prawa litewskiego, byli cudzoziemcami⁷. W III statucie litewskim z 1588 roku nawet nie wspomina się o zawarciu w 1569 roku Unii między Koroną a Litwą. Co więcej, *Statut* zawiera postanowienia stojące w sprzeczności z tym aktem. Za takie należy uznać podtrzymywanie, wbrew artykułowi 14 teże Unii, dawnych ograniczeń w nabywaniu dóbr i urzędów w Wielkim Księstwie Litewskim przez tzw. cudzoziemców, zagraniczników oraz sąsiadów⁸.

⁴ W. Pawlikowska-Butterwick, A „Foreign” Élite? The Territorial Origins of the Canons and Prelates of the Cathedral Chapter of Vilna in the Second Half of the Sixteenth Century, „Slavonic and East European Review”, 92 (2014), s. 44-80.

⁵ Dotychczas w literaturze przedmiotu (J. Tazbir, *Roizjusz (Roysius) Piotr*, [w] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31 (1989), ss. 499-503; G. Błaszczuk, *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku*. Ustrój, Poznań 1993, nr 16, s. 58, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV-XVI a.*, opr. V. Ališauskas, T. Jaszczolt et al., Wilno 2009, nr 2024, s. 340; A. Tamošiūnienė, *Petro Roizjiaus poetinio talento savitumas*, w: *Petras Roizijus, Rinktiniai eilėraščiai (Carmina selecta)*, Wilno 2008, s. 23) jako datę śmierci Roizjusza wskazywano 26 IV 1571. Taką datę – bezpodstawnie – wskazał Jan Kurczewski (*Kościół zamkowy, czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, opr. J. Kurczewski, t. 3, Wilno 1916, s. 54). Z kolei *Vytautas Andrulis (Petras Roizijus Lietuvos XVI amžiaus teisinės kultūros kontekste*, w: *Pirmasis lietuvis statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, red. I. Valikonytė, L. Steponavičienė, Wilno 2005, s. 165), choć bez odesłania do źródła informacji, wskazał, że niektórzy badacze podają, że śmierć Roizjusza nastąpiła 23 marca, zaś inni 26 kwietnia 1571. Z oryginalnych akt kapituły i protokołu z dnia 9 maja 1571 (*Acta Capituli Vilnensis*, t. 1-8, rkps., Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, sygn. F 43, 210/1-215 (dalej ACV, I-VII), tutaj: ACV, V, § 112, k. 36v) wiadomo tylko, że wówczas Roizjusz został wspomniany jako zmarły. Ponadto protokołu z dnia 26 IV w ogóle nie sporządzono. Datę śmierci Roizjusza możemy sprzecyzować w oparciu o *Compendium historiae Collegii Vilnensis SJ*, ARSI, Pol. 65 z którego wynika, że śmierć nastąpiła między 23 a 29 kwietnia 1571 r.

⁶ Na temat jego ogólnoeuropejskich osiągnięć i zasług dla Wielkiego Księstwa Litewskiego zob. J. G. Cañaño, *Un gran latinista aragonés del siglo XVI: Pedro Ruiz de Moros*, „Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita”, nr 12-13 (1961), s. 129-160; *Classical influences on European culture, A.D. 1500-1700: proceedings of an International Conference held at King's College, Cambridge, April 1974*, t. 2, red. R. R. Bolgar, Cambridge 1976, s. 52; T. Fijałkowski, *Piotr Roizjusz – polski romanista XVI wieku. Zarys problematyki* [w] *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, Wrocław 1976, s. 7-75; S. Goštautas, *Dr. Ispanų humanistas Petras Roizijus Vilniuje (1551-1571)*, „Aidai”, 9 (1979), s. 397-405; Z. Ivinskis, *Žemaičių religinė padėtis vysk. Jurgio Petkūno - Petkevičiaus laikais* [w] *Rinktiniai raštai*, t. 4, s. 268-271; J. Tazbir, *Roizjusz (Roysius)*, s. 499-503; L. Jovaiša, *De arte dedicatoria*, „Knygų aidai”, nr 2 (2000), s. 30-32; J. Malinowska, *Twórczość poetycka Piotra Roizjusza (1506-1571)*. Studium historyczno-literackie, Lublin 2001.

⁷ P. Dąbkowski, *Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskim w drugiej połowie XV i w XVI wieku (1447-1588)*, Lwów 1912, s. 17-22. Zob. też: S. Godek, *Elementy prawa rzymskiego w III Statucie litewskim (1588)*, Warszawa 2004, s. 38 i n.

⁸ Zakaz posiadania ziem przez cudzoziemców w Wielkim Księstwie Litewskim wydał Kazimierz Jagiellończyk. Zdanem Krzysztofa Pietkiewicza (*Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, Poznań 1995, s. 204) zakaz dotyczył przede wszystkim Polaków. Zob. S. Godek, *Elementy prawa rzymskiego...*, s. 52.

Przepisy te nie zdołały jednak przeszkodzić cudzoziemcom w nabywaniu prałatur i kanonii na Litwie. Nie zapobiegł temu nawet przywilej ziemski Kazimierza Jagiellończyka z 2 maja 1447 roku – mówiący o powierzaniu godności kościelnych *tubylcom* – bowiem królowie i wielcy książęta, do których należało prawo prezenty na większość beneficjów kościelnych, korzystali z klauzuli tego przywileju, mówiącej, że beneficja będzie można powierzać osobom obcym, o ile miejscowi okażą się niezdatni⁹. Wyraźnie brakowało „zdatnych” obywateli Wielkiego Księstwa Litewskiego do wypełnienia stall w kapitułach żmudzkiej i wileńskiej.

Członkowie kapituły czuli jednak swoją cudzoziemskość. Duchowni trzymający beneficja wileńskie, którzy nawet jeśli samych siebie nie określali mianem Polaków, Szwedów, Włochów i tym podobnie, przynajmniej nie w dzisiejszym znaczeniu tych terminów, to mieli świadomość własnego pochodzenia terytorialnego, a na pewno odrębności od „tamtejszych”. Jak zauważył Andrzej B. Zakrzewski: „Szlachta polska osiadła na ziemiach litewskich zachowywała [...] świadomość swego pochodzenia”¹⁰.

Tytułem przykładu: 4 grudnia 1570 roku podczas posiedzenia kapitułnego duchowni wileńscy stanęli przed dylematem, któremu z kanoników przyznać prawo pierwszeństwa opcji domu kapitułnego. Pretensje rościli dwaj duchowni: Mikołaj Koryzna († 3 listopada 1598 roku) i Stanisław Gorecki († przed 22 marca 1585 roku). W przypadku gdyby obaj zrezygnowali z opcji, prawo do ubiegania się o dom przechodziło na kanoników o krótszym stażu w kapitule. Mikołaj Koryzna wszedł do kapituły wileńskiej przed Stanisławem Goreckim. Ten drugi posiadał jednak święcenia kapłańskie. Ostatecznie kapituła postanowiła przyznać pierwszeństwo Mikołajowi Koryźnie, decyzję uzasadniając: „in eorum congregationis sunt homines non ipsius prae Magni Ducatus Lithuaniae sed extranei, et venerabilis dominus Nicolaus Koryzna est huius Magni Ducatus Lithuaniae ecce filius”¹¹. Zapis ów świadczy o preferowaniu – w tej konkretnej sprawie – duchownego pochodzącego z terenu Wielkiego Księstwa Litewskiego (Kowna) od „cudzoziemca”. W powyższym cytacie wszyscy zostali członkowie kapituły ze względów terytorialnych określili się mianem cudzoziemców, co oznacza, że nie czuli się rodakami, krajanami Mikołaja Koryzny. W owym czasie tylko Koryzna urodził się na ziemi Wielkiego Księstwa Litewskiego. Duchowni, nawet jeśli nieprecyzyjnie określili swoje pochodzenie, to dali świadectwo podziału społeczności kapitułnej na „przybyszów” i „tutejszych” oraz preferowania – w tym przypadku – tych drugich w procedencji urzędowej. Potwierdza to przyjętą w literaturze przedmiotu hipotezę, że w interesującym nas okresie związki z własną ziemią, prowincją, mniejszą ojczyzną czy

⁹ „Quas quidem ecclesias kathedrales collegiatis conventuales tempore medio per mortem vel resignacionem si vaccare contigerit et eas pastore carere, quarum patronatus ad nos successores nostros dinoscitur pertinere pleno iure: tunc ipsis de alio vel aliis pastore vel pastoribus providendo, non alium vel alios presentare debemus, nisi magni ducatus nostri Lithuaniae indigenam, si idoneitate et morum maturitate fuerit compertus; sin aliter, tunc alterius nationis personam utilem et honestam ac congruam, que posset preesse et prodesse, debebimus presentare, tociens quociens opus fuerit et opportunum”, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 3, wyd. A. Lewicki (Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, XIV), Cracoviae 1894, s. 10, nr 7, § 2. Zob. J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 14 i 49. Zjawisko ograniczania „dostępu” cudzoziemcom do kapituł zauważalne jest również w Polsce. Zob. A. Radziwiński, *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*, Toruń 1995, s. 94-95.

¹⁰ Zob. A. B. Zakrzewski, *Między Unią Lubelską a Zareczaniem Wzajemnym Obojga Narodów – przemiany pozycji Wielkiego Księstwa Litewskiego w Rzeczypospolitej*, w: *Проблеми інтеграції і інкарнації у развітті Центральної і Усхідньої Європи у першій половині Нового часу*, red. С. Ф. Сокол, А. М. Янушкевич, Мінськ 2010, s. 242.

¹¹ ACV, V, k. 15-16, § 53; *Kościół zamkowy...*, s. 53.

ojcowizną były silniejsze niż z ojczyzną ideologiczną¹².

Monarsze (wielkiemu księciu) przysługiwało prawo prezenty, wynikające z prawa patronatu (*ius patronatus*), na większość beneficjów na Litwie¹³. W drugiej połowie XVI wieku w kapitule wileńskiej przeprowadzono łącznie 94 instalacje i wystawiono co najmniej 84 rekomendacje¹⁴. Najprawdopodobniej 65 pism wystawił król, natomiast biskup (w tym papież) – 19, zaś kapituła sześciokrotnie dokonała wyboru. W przypadku czterech instalacji brakuje jakichkolwiek przesłanek źródłowych, by rozstrzygnąć, kto prezentował na beneficjum¹⁵.

Duchowny, który posiadał list polecający, miał dzięki temu podstawę do domagania się od przełożonego kościelnego (biskupa) kanonikatu lub prałatury. Jako że wprowadzenie w posiadanie leżało w gestii kapituły, mogła ona na ostatnim etapie odmówić przyjęcia niechcianych kandydatów, powołując się na przepisy prawa powszechnego. Powodami (pretekstami?) odmowy mogły być nieodpowiednie: pochodzenie społeczne, święcenia, wiek i wykształcenie kandydata¹⁶.

Nowożytne kapituły znane są jako rezerwy szlachty¹⁷. Jednocześnie Kościół katolicki pozostał w całej Europie drabiną awansu społecznego dla zdolnych, ambitnych, ale nisko urodzonych ludzi. Kapituły, w tym wileńska, miały swoje furtki dla uzdolnionych plebejuszów w postaci kanonii doktorskich. Do objęcia kanonikatu doktorskiego nie trzeba było wykazywać się rodowodem szlacheckim, a jedynie ukończeniem studiów i odpowiednim dyplomem¹⁸. W kapitułach koronnych sprowadzało się to jednak do tego, że to szlachta najczęściej gwarantowała sobie dostęp do najlepiej uposażonych prebend. Plebejuszom pozostawały prebendy związane z pełnieniem obowiązków kaznodziejskich¹⁹. W skrajnych przypadkach kapituła mogła nawet odmówić przyjęcia duchownego pomimo posiadania przezeń stopni doktorskich, szczególnie jeśli wiązało się to z nieszlacheckim pochodzeniem stanowym. Tacy duchowni mogli jednak podjąć starania o uzyskanie dyspensy od przeszkody urodzenia (*natalium defectus*)²⁰. Istniała również inna możliwość awansu do wyższych godności kościelnych w XVI wieku –

¹² U. Augustyniak, *Wielokulturowość Wielkiego Księstwa Litewskiego i idea tolerancji a praktyka stosunków międzywyznaniowych w XVI-XVIII w.*, [w:] *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, red. A. Bumblauskas, G. Potašenko, Wilno 2009, s. 89. O tym, że duchownym wileńskim nawet w schyłkowym okresie życia bliskie były miejsca, z których się wywodzili i pamięć o nich ciągle żyła, świadczą zwroty sformułowane w testamentach oraz liczne zapisy. Jak choćby „do --- Ojczyzny mojej”, „należytość Ojczysta”. Zob. W. Pawlikowska, *Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca – zapoznana postać szesnastowiecznego Krakowa i Wilna*, „Lituanos-Slavica Posnaniensis. Studia Historica”, 11 (2005), s. 173.

¹³ B. Szady, *Beneficja patronata i beneficja libera – prawne i potoczne rozumienie prawa patronatu*, [w:] *Religia, edukacja, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 54-55; tenże, *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*, Lublin 2003.

¹⁴ W drugiej połowie XVI wieku w kapitule wileńskiej zasiadało ogółem 75 duchownych: 58 kanoników gremialnych i 32 prałatów oraz 4 kanoników gracjalnych (nadliczbowych). Niektórzy duchowni jednocześnie posiadali 2 beneficja lub przechodzili z jednego do drugiego.

¹⁵ W. Pawlikowska-Butterwick, *Kelias i designatio personae, arba bažnyntinių beneficijų suteikimas XVI a. antrojoje pusėje: Vilniaus kapitulės pavyzdys*, „Lietuvos Istorijos Metraštis”, 1 (2012), s. 5-23. Według Jana Kurczewskiego (*Kościół zamkowy...*, s. 436-347) do roku 1561 do godności scholastyka i kantora prezentowały „osoby świeckie”.

¹⁶ S. Zachorowski, *Rozwój i ustroj kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 2005, s. 86-95.

¹⁷ A. Radziwiński, *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce...*, s. 91-94.

¹⁸ K. Lutyński, *Kapituła katedralna w Poznaniu w XVI wieku, Organizacja i majątek*, Poznań 2000, s. 58-59.

¹⁹ Tamże, s. 58-62.

²⁰ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 49.

uzsłachcenie. Zjawisko ilustruje przykład wybitnego humanisty, lekarza królewskiego Jana Benedykta Solfy²¹.

Urodzony w miasteczku Trzebiel na terenie Łużyc Dolnych Jan Benedykt Solfa po raz pierwszy został wspomniany, mając tytuł kanonika wileńskiego, 2 października 1527 roku²². Już wtedy mógł wylegitymować się stopniem doktorskim z medycyny²³ i najprawdopodobniej również z prawa²⁴, ale jeszcze nie tytułem szlacheckim, bowiem nobilitację od cesarza Karola V otrzymał dopiero w 1535 roku²⁵, zaś nobilitację polską uzyskał 18 lutego 1541 roku²⁶. W każdym razie brak szlachectwa nie przeszkodził mu w objęciu beneficjum wileńskiego. Pewien problem pojawił jednak, gdy Solfa, posiadając ekspektatywę, upomniał się o kanonię krakowską *fundi* Topolska, wakującą po rezygnacji Andrzeja Zebrzydowskiego. Choć Solfa posiadał prawo do kanonii, to 21 listopada 1545 roku (dzień po rezygnacji Zebrzydowskiego) przyjęto na nią Jana Czermińskiego²⁷. 23 lipca 1546 roku Solfa wszczął więc spór o kanonię krakowską²⁸. Wówczas Czermiński rozpoczął poszukiwanie nowego beneficjum. Błyskawicznie przekonał Jana Podlódowskiego – krewniaka biskupa Samuela Maciejowskiego, by scedował na niego posiadaną kanonię krakowską *fundi* Łązowska, w zamian za co Czermiński zobowiązał się do rezygnacji – na rzecz Pawła Obrzyckiego – z kanonii sandomierskiej. Krótko po rezygnacji Czermiński został przyjęty przez kapitułę krakowską na kanonię opuszczoną przez Podlódowskiego. Wówczas (18 maja 1547 roku) zrezygnował z kanonii topolskiej, którą kilka dni później (27 maja) otrzymał Jan Benedykt Solfa²⁹.

Podobnie kapituła poznańska, przyjmując duchownych na prebendy zagwarantowane dla plebejuszy i powołując się na statuty, mogła odmówić przyjęcia kandydata, który nie legitymowałby się odbyciem – nieprzerwanie – pięcioletnich studiów, oraz nie okazałby dyplomu doktorskiego lub licencjackiego uzyskanego na podstawie odpowiedniego egzaminu³⁰. Jednak jak wynika z dotychczasowych ustaleń, nie wszystkie kapituły, w tym wileńska i żmudzka, tak rygorystycznie podchodziły do kwestii wykształcenia. Rzadko wymagały zaświadczenia o odbyciu pięcioletnich studiów, częściej porzestawały na obowiązku okazania dyplomu doktorskiego, a w przypadku wpływowych duchownych nie wymagały nawet tego³¹.

²¹ W. Kożuszek, *Jan Benedykt Solfa, lekarz polskiego Odrodzenia*, Wrocław 1966.

²² ACV, I, k. 137, § 427. Zob. też odpowiednio: M. Herbut, *Wypisy z Aktów czyli dziejów kapituły katedry wileńskiej z siedmiu pierwszych tomów od 1501 do 1600 r.*, rkps, Biblioteka Czartoryskich, Kraków, sygn. 3516.

²³ *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, opr. P. G. Bietenholz, T. B. Deutscher, t. 3, Toronto 1987, s. 264.

²⁴ W. Kożuszek, *Jan Benedykt Solfa...*, s. 15

²⁵ *Regesty przywilejów indygenatu w Polsce (1519-1793)*, opr. Z. Wdowiszewski, [w] *Materiały do biografii: genealogii i heraldyki polskiej*, opr. Sz. Konarski, t. 5, Buenos Aires-Paryż 1971, s. 23.

²⁶ Tamże, s. 23; *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, opr. B. Trelińska, Lublin 2001, s. 99, nr 162; B. Trelińska, *Nobilitacje duchowieństwa w Polsce w XVI wieku*, [w] *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. K. Skupieński, A. Weiss, Warszawa 2004, s. 133, nr 19.

²⁷ Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (dalej: AKKK), sygn. Aa 4, k. 120.

²⁸ AKKK, Aa 4, k. 166.

²⁹ AKKK, Aa 4, k. 227v-228v.

³⁰ K. Lutyński, *Kapituła katedralna w Poznaniu...*, s. 95.

³¹ Tamże.

Bez zakłóceń odbyło się wprowadzenie w posiadanie kanonii wileńskiej przez lekarza i sekretarza królewskiego Stanisława Fogelwедера³², którego rodzina przybyła do Krakowa z Sankt Gallen, leżącego na terenie dzisiejszej Szwajcarii³³. Stanisław, ze względu na to, że jego ojciec Andrzej był dziedzicem wsi Bobolice, pisał się z Bobolic³⁴. Zaś jego matka – Anna – była córką rajcy krakowskiego Josta Glacza, który przybył do Krakowa z Bawarii³⁵. Duchowny ten pojawiał się w Wilnie tylko okazjonalnie. Z naszych ustaleń wynika, że Fogelweder najwięcej czasu spędził przy królu lub na misjach dyplomatycznych w sprawach królewskich. W konsekwencji również rzadko rezydował przy kościołach. A przypomnijmy, że był: plebanem w Ostrowiu (przed 21 maja 1565³⁶), kanonikiem płockim (3 lipca 1564/13 grudnia 1567³⁷ – 15 kwietnia 1589³⁸), prałatem kanclerzem płockim (3 lipca 1564/13 grudnia 1567³⁹ – 25 lutego 1575⁴⁰), prałatem scholastykiem warszawskim (1565 – 1587⁴¹), kanonikiem warszawskim (wzmiankowany 5 września 1572⁴²), kanonikiem wileńskim (19 marca 1571⁴³ – rezygnacja przed 4 stycznia 1601⁴⁴), prałatem archidiaconem warszawskim (7 lipca 1572⁴⁵ – 1600⁴⁶), plebanem w Wiźnie (1576 – 1595⁴⁷), plebanem w Tykocinie (1580⁴⁸ – 1585⁴⁹), plebanem w Suraziu (24 marca 1583⁵⁰ – ok. 1600/1603⁵¹), kano-

³² Należy jeszcze wspomnieć, że Fogelweder był przyjacielem Jana Kochanowskiego i adresatem jego listu dotyczącego sztuki przekładu.

³³ Z. Noga, *Urządnicy miejscy Krakowa*, cz. 2: 1500-1794, Kraków 2008, s. 187, 188, 189, 286.

³⁴ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J.: powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. 4, Lipsk 1839, s. 43; *Album armorum...*, s. 218, nr 491.

³⁵ Z. Noga, *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003, s. 305.

³⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, dep. Kapituły Krakowskiej, t. 1, s. 301.

³⁷ M. Ferenc, *Sekretarze „nadworni” Zygmunta Augusta*, „Studia Historyczne”, 40 (1997), z. 1, s. 42.

³⁸ J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001, s. 70.

³⁹ M. Ferenc, *Sekretarze „nadworni” Zygmunta Augusta...*, s. 42.

⁴⁰ *Archiwum Jana Zamoyskiego. Kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 1, wyd. W. Sobieski, Warszawa 1904, s. 89, nr 72.

⁴¹ L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 47.

⁴² ACV, V, k. 75v, § 244.

⁴³ ACV, V, k. 30v-31v, § 98.

⁴⁴ ACV, VII, k. 365.

⁴⁵ *Receptiones seu installationes ad episcopatum, praelaturas et canonicatus Ecclesiae Cathedralis Posnaniensis ab anno 1532 usque ad annum 1800*, opr. R. Weimann, „Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, t. 35, 1909, s. 50-51. Zob. K. Lutyński, *Kapituła katedralna w Poznaniu...*, s. 52, 97.

⁴⁶ J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, s. 303; L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie...*, s. 188, nr 59. Wydawcy *Lietuvos katalikų dvasininkai...* (s. 386, nr 2353) podają, że 23 marca 1583 roku Stanisław Fogelweder był archidiaconem poznańskim. Według ustaleń Konrada Lutyńskiego (*Kapituła katedralna w Poznaniu...*, s. 49) w latach 1551-1594 archidiaconem poznańskim był Marcin Izdbieński z Ruśca. Fogelweder był natomiast archidiaconem warszawskim w poznańskiej kapitule katedralnej.

⁴⁷ *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (dopełnienie Niesieckiego)*, opr. Z. Gloger, Kraków 1870, s. 104-105.

⁴⁸ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6: *Podlasie*, cz. 1, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1908 (*Zródła Dziejowe*, 17), s. 121.

⁴⁹ *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego...*, s. 104.

⁵⁰ Na rzecz Fogelwедера z parafii suraskiej zrezygnował Jan Borukowski po zatwierdzeniu jego nominacji na biskupstwo przemyskie, zob. *Monumenta Poloniae Vaticana, Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, t. 6, wyd. Edward Kuntze, Cracoviae 1938, s. 71, przyp. 30 (2).

⁵¹ Zdaniem Marty Sokół i Wiesława Wróbla (*Kościół i parafia pw. Bożego Ciała w Suraziu*, Suraz 2010, s. 241, 245) Fogelweder był plebanem w Suraziu do 1600 roku, choć miał nim zarządzać do 1603 roku. Autorzy przypuszczają, że być może między Fogelwederem a jego następcą Janem Piotrowskim doszło do zawarcia „koadiutorii”. Moim zdaniem bez dodatkowych przekazów źródłowych informacja o dacie zwolnienia beneficjum przez Fogelwедера jest niepewna. Wątpliwe wydaje się, by Fogelweder zrezygnował z plebanii suraskiej w 1600 roku, biorąc pod uwagę fakt zabiegów, jakie czynił, by ją pozyskać. Kwestię porusza: K. Morawski,

nikiem krakowskim (1587⁵² – 4 stycznia 1601⁵³), prepozytem miechowskim (16 lipca 1591⁵⁴ – 10 sierpnia 1600⁵⁵), prałatem kustoszem sandomierskim (16 lipca 1591⁵⁶ – 1595⁵⁷). Stanisławowi Fogelwederowi udało się więc „wydreptać”, mimo nieszlacheckiego pochodzenia, minimum 13 beneficjów. Ich objęcie, do czasu otrzymania nobilitacji (z zalecenia Jana Zamoyskiego⁵⁸), było możliwe m.in. dzięki uzyskaniu doktoratu z medycyny i filozofii na uniwersytecie w Padwie (12 marca 1562 roku)⁵⁹. Jednak do kapituły poznańskiej Fogelweder wszedł na podstawie wcześniej przeprowadzonej recepcji na prałaturę kanclerską w Płocku oraz pod warunkiem przedłożenia w przeciągu roku dyplomu doktorskiego. Natomiast na kanonię wileńską instalowany został zaocznie na podstawie prezenty królewskiej i inwestytury biskupiej oraz dokumentów przedłożonych prokuratorowi kapituły Wawrzyńcowi Wolskiemu⁶⁰. Widać więc, że kapituły w stosunku do różnych osób stosowały różne kryteria.

Spójrzmy teraz na statystykę pochodzenia społecznego kapituły wileńskiej. Spośród wszystkich prebendarzy wileńskiej kapituły katedralnej w drugiej połowie XVI wieku udało się wskazać pochodzenie stanowe dla 57 z grupy 75 duchownych, co stanowi 76% wszystkich duchownych trzymających w tym okresie beneficjum. W grupie tej szlachta stanowi 93% (53 osoby), a mieszczaństwo 7% (4 osoby). Wśród duchownych, którzy mogli wylegitymować się szlachectwem, znalazło się 6 osób uszlachconych tuż przed bądź w trakcie zasiadania w stali kapituły wileńskiej.

Prezentowane dane dobitnie potwierdzają przewagę żywiołu szlacheckiego w szesnastowiecznej kapitule wileńskiej. Odpowiedź na pytanie o związek między pochodzeniem społecznym a skutecznością obejmowania beneficjów w świetle przedstawionych danych wydaje się być oczywista. Naturalnie najłatwiej mieli synowie rodów magnackich i królewskich, ale zdecydowana większość kapituły była szlachetnie urodzona. Czy to świadczy o złym wykształceniu jej członków? Nie, bowiem wysoce godna uwagi była wówczas powszechność wyższego wykształcenia. W kapitule krakowskiej, na której wzór fundowana została kapituła wileńska, obowiązek legitymowania się stopniami naukowymi wprowadzono w połowie XV w. i to tylko dla osób nieszlacheckiego pochodzenia ubiegających się o kanonię⁶¹. Bliżej kwestią wykształcenia duchownych zajął się dopiero Sobór w Trydencie, który zachęcał, by „[...] w tych krajach, gdzie będzie to możliwe do zrealizowania, wszystkie godności, a przynajmniej połowa kanonii w kościołach katedralnych i w znaczniejszych kolegiatach, była przydzielana wyłącznie magistrom bądź doktorom, a także licencjatom teologii albo prawa kanonicznego”⁶².

Andrzej Patrycy Nidecki: *jego życie i dzieła*, Kraków 1892, s. 297. Dziękuję Panu mgr Wiesławowi Wróblowi za książkę o kościele i parafii w Suraziu.

⁵² L. Kurdybacha, *Fogelweder Stanisław*, *Polski słownik biograficzny*, t. 7, z. 1-5, Kraków 1948-1958, s. 44-46.

⁵³ ACV, VII, k. 365; *Kościół zamkowy...*, s. 86.

⁵⁴ J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. Sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866*, Radom 1926, s. 62.

⁵⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów, V, sygn. 3809.

⁵⁶ J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich...*, s. 62.

⁵⁷ *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego...*, s. 105.

⁵⁸ *Album armorum...*, s. 218, nr 491.

⁵⁹ K. Lutyński, *Kapituła katedralna w Poznaniu...*, s. 97.

⁶⁰ ACV, V, k. 30v-31v, § 98.

⁶¹ M. D. Kowalski, *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996, s. 72.

⁶² *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 4: 1511-1870, opr. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 753.

Większość prałatów i kanoników, którzy przewinęli się przez kapitułę wileńską w drugiej połowie XVI wieku, dokonała wpisu na uniwersytet. Nie zawsze jednak wiadomo, czy go ukończyła, bowiem nie wszyscy w źródłach występują z tytułami akademickimi. W stosunku do duchownych wileńskich w całym interesującym nas okresie możemy stwierdzić, że 51 spośród 75 duchownych – czyli ponad 68% – posiadało potwierdzone źródłowo, formalne wykształcenie. Tym niemniej podkreślić trzeba, że było to wykształcenie wielce zróżnicowane. W nielicznych przypadkach faktu odebrania określonego instytucjonalnego wykształcenia możemy się jedynie domyślać na podstawie informacji, że interesujący nas duchowni pełnili określone funkcje zawodowe, które wymagały wykształcenia uniwersyteckiego lub przynajmniej odebranego w szkołach parafialnych. Określonymi umiejętnościami wykazywały się choćby osoby pracujące w kancelarii⁶³.

Omawiana grupa duchownych była bardzo zróżnicowana nie tylko pod względem pochodzenia terytorialnego, stanowego czy wykształcenia. Różnice istniały również wewnątrz stanów. Na szlachecki żywioł składają się zarówno osoby ze znaczących rodów, jak i szlachetnie, lecz skromnie, urodzeni oraz uszlachceni. Z różnorodnością majątkową wiązała się różnorodność posiadanych koneksji, a co za tym idzie, pojawiały wielorakie możliwości pozyskiwania beneficjów.

Jako że nominacja wypływała w większości przypadków z łaski monarszej, otrzymywali ją albo ulubieńcy, albo zasłużeni, albo ci, którzy potrafili tę łaskę zjednać sobie innym sposobem. W wyznaczaniu osoby na beneficjum kapitulne istotną rolę odegrali też ludzie związani z szeroko rozumianym dworem. W wielu przypadkach to oni wskazywali odpowiednich kandydatów. Zatem najlepszym miejscem do starania się o beneficjum był dwór królewski bądź biskupi, a szczególnie praca w kancelarii lub sprawowanie funkcji królewskiego (biskupiego) sekretarza, lekarza czy nawet muzyka. W dalszej kolejności można było starać się o protekcję na dworze magnata cieszącego się wpływami u króla, na zasadzie: im lepsze koneksje, tym więcej lukratywnych beneficjów, a tym samym gorzej z rezydencją i służbą przy ołtarzu w katedrze.

Przypatrując się kwestii kumulacji beneficjów⁶⁴, naszą uwagę zwraca fakt, że osoby kumulujące najwięcej beneficjów (zarówno w środowisku prałatów, jak i kanoników) były blisko związane z dworem królewskim. Wśród nich zauważalny jest też wysoki poziom wykształcenia. Duchowni ci zaliczają się do grona tzw. nierezydentów lub rezydentów czasowych. Nie oznacza to jednak, że nie mieli oni wpływu na losy korporacji i całej diecezji. Niewątpliwie – choć jest to trudniej uchwytne w źródłach – nierezydenci mieli możliwość reprezentować z jednej strony interes kapituły na dworze królewskim czy w trybunale, a z drugiej – interes dworu w kapitule.

W przypadku starania się o beneficja katedralne wykształcenie było pomocne, nie stanowiło zaś decydującego czynnika. Dopiero połączenie z takimi czynnikami jak koneksje i zdolności zwiększało szanse na lukratywne prebendy. Bardzo dobrze wy-

⁶³ Według ustaleń Krzysztofa Skupieńskiego (*Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2002, s. 83), by pełnić funkcję notariusza publicznego, wystarczała wiedza na poziomie *trivium*.

⁶⁴ Na temat kumulacji beneficjów przez prałatów i kanoników wileńskich zob. W. Pawlikowska, *The Challenge of Trent and the Renewal of the Catholic Church in the Grand Duchy of Lithuania: The Higher Clergy of Vilnius and the Problems of Plural Benefices and Residence in the Sixteenth Century*, "Bažnyčios Istorijos Studijos", 4 (2011), s. 37-56.

kształcony mieszczanin z dobrymi koneksjami mógł zająć bardzo wysoko. Wykształcony, lecz ubogi szlachcic bez koneksji – raczej niedaleko.

Natomiast wyłoniona – w oparciu o analizę składu duchownych zasiadających na posiedzeniach – grupa pozwala udzielić odpowiedzi na pytanie i wskazać duchownych, którzy – wraz z biskupem – poprzez swoją pracę w obrębie diecezji mieli wpływ na jej losy. Ponieważ rezydenci kumulowali znacznie mniejszą ilość beneficjów, mogli na stałe lub z mniejszymi przerwami przebywać w stolicy diecezji. To dawało im możliwość wpływu na bieżące wybory. Przykładem mogą być losy Wojciecha Grabowskiego. Ten kanonik wileński, wywodzący się z mazowieckiego Sierpca, na Akademii Krakowskiej uzyskał wszystkie stopnie naukowe – od bakałarza po doktora. Niemal całe swoje dojrzałe życie spędził w Wilnie, a w Pobojsku i Wołpie był plebanem. Poza trzema wymienionymi nie posiadał innych beneficjów, dlatego mógł być obecny na niemal wszystkich posiedzeniach kapitułnych, a tym samym wywiązywać się z obowiązków spoczywających na kanonikach⁶⁵.

Spośród różnorodnego pochodzenia prałatów i kanoników wileńskich bynajmniej nie wszyscy stykali się regularnie z wielojęzyczną populacją Wilna. Spomiędzy rezydentów, którzy najwięcej pracowali w winnicy Pańskiej bądź korzystali z grzesznych uciech owego Babilonu, najwięcej było takich, którzy musieli wykazać się zarówno szlacheckim urodzeniem, jak i wykształceniem, bo ani przez koligacje, ani przez przynioły nie mogli błysnąć jako dworzanie.

BIBLIOGRAFIA:

- Acta Nuntiaturae Poloniae*, t. 3: Aloisius Lippomano (1555-1557), cz. 1, wyd. H. D. Wojtyśka, Rzym 1993.
- Album armorum nobilium Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, opr. B. Trelińska, Lublin 2001.
- Andrulis V., *Petras Roizijus Lietuvos XVI amžiaus teisinės kultūros kontekste*, [w] *Pirmasis lietuvos statusas ir epocha: straipsnių rinkinys*, red. I. Valikonytė, L. Steponavičienė, Wilno 2005.
- Archiwum Jana Zamoyskiego. Kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 1, wyd. W. Sobieski, Warszawa 1904.
- Augustyniak U., *Wielokulturowość Wielkiego Księstwa Litewskiego i idea tolerancji a praktyka stosunków międzywyznaniowych w XVI-XVIII w.*, [w] *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, red. A. Bumblauskas, G. Potašenko, Wilno 2009, s. 87-104.
- Błaszczak G., *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań 1993.
- Cabañero J. G., *Un gran latinista aragonés del siglo XVI: Pedro Ruiz de Moros*, "Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita", nr. 12-13 (1961), s. 129-160.
- Classical influences on European culture, A.D. 1500-1700: proceedings of an International Conference held at King's College, Cambridge, April 1974*, t. 2, red. R. R. Bolgar, Cambridge 1976.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 3, wyd. A. Lewicki (Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, XIV), Kraków 1894.
- Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, opr. P. G. Bietenholz, T. B. Deutscher, t. 3, Toronto 1987.
- Dąbkowski P., *Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskim w drugiej połowie XV i w XVI wieku (1447-1588)*, Lwów 1912.
- Dokumenty soborów powszechnych*, t. 4: 1511-1870, opr. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004.
- Ferenc M., *Sekretarze „nadworni” Zygmunta Augusta*, „Studia Historyczne”, 40 (1997), z. 1, s. 31-44.
- Fijałkowski T., *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku. Zarys problematyki*, w: *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, Wrocław 1976, s. 7-75;

⁶⁵ W. Pawlikowska, *Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca...*, s. 165-240.

- Godek S., *Elementy prawa rzymskiego w III Statucie litewskim (1588)*, Warszawa 2004.
- Goštautas S., *Dr. Ispanų humanistas Petras Roizijus Vilniuje (1551-1571)*, „Aidai”, 9 (1979), s. 397-405.
- Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (dopełnienie Niesieckiego), opr. Z. Gloger, Kraków 1870.
- Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J.: powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza, t. 4, Lipsk 1839.
- Ivinskis Z., Žemaičių religinė padėtis vysk. Jurgio Petkūno - Petkevičiaus laikais, w: *Rinktiniai raštai*, t. 4, s. 268-271.
- Jovaiša L., *De arte dedicatoria'*, „Knygu aidai”, ITD, nr 2 (2000), s. 30-32.
- Kościół zamkowy, czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, opr. Jan Kurczewski, t. 3, Wilno 1916.
- Kowalski M. D., *Pralati i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996.
- Kożuszek W., *Jan Benedykt Solfa, lekarz polskiego Odrodzenia*, Wrocław 1966.
- Królik L., *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990.
- Kurczewski J., *Kościół zamkowy*, t. 3, s. 54.
- Kurdybacha L., *Fogelweder Stanisław*, [w] *Polski słownik biograficzny*, t. 7, z. 1-5, Kraków 1948-1958, s. 44-46.
- Lietuvos katalikų dvasininkai XIV-XVI a.*, opr. V. Ališauskas, T. Jaszczolt i in., Wilno 2009.
- Lutyński K., *Kapituła katedralna w Poznaniu w XVI wieku, Organizacja i majątek*, Poznań 2000.
- Małinowska J., *Twórczość poetycka Piotra Roizjusza (1506-1571). Studium historycznoliterackie*, Lublin 2001.
- Monumenta Poloniae Vaticana, Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolae et acta 1581-1585*, t. 6, wyd. E. Kuntze, Kraków 1938.
- Morawski K., *Andrzej Patrycy Nidecki: jego życie i dzieła*, Kraków 1892.
- Noga Z., *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003.
- Noga Z., *Urzednicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500-1794*, Kraków 2008.
- Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej, t. 2: Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964.
- Ochmański J., *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań 1972.
- Pawlikowska W., *Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca – zapoznana postać szesnastowiecznego Krakowa i Wilna*, „Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica”, 11 (2005), s. 165-240.
- Pawlikowska W., *The Challenge of Trent and the Renewal of the Catholic Church in the Grand Duchy of Lithuania: The Higher Clergy of Vilnius and the Problems of Plural Benefices and Residence in the Sixteenth Century*, „Bažnyčios Istorijos Studijos”, 4 (2011), s. 37-56.
- Pawlikowska-Butterwick W., *A „Foreign” Élite? The Territorial Origins of the Canons and Prelates of the Cathedral Chapter of Vilna in the Second Half of the Sixteenth Century*, „Slavonic and East European Review”, 92 (2014), s. 44-80.
- Pawlikowska-Butterwick W., *Kelias į designatio personae, arba bažnytinijų beneficijų suteikimas XVI a. antrojoje pusėje: Vilniaus kapitulos pavyzdys*, „Lietuvos Istorijos Metraštis”, 1 (2012), s. 5-23.
- Pietkiewicz K., *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, Poznań 1995.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6: Podlasie, cz. 1, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1908 (Źródła Dziejowe, 17).
- Radzimiński A., *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*, Toruń 1995.
- Receptiones seu installationes ad episcopatum, praelaturas et canonicatus Ecclesiae Cathedralis Posnaniensis ab anno 1532 usque ad annum 1800*, opr. R. Weimann, „Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, t. 35, Poznań 1909.
- Regesty przywilejów indygenatu w Polsce (1519-1793)*, opr. Z. Wdowiszewski, w: *Materiały do biografii: genealogii i heraldyki polskiej*, opr. Sz. Konarski, t. 5, Buenos Aires-Paryż 1971.
- Skupieński K., *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2002.
- Sokół M., Wróbel W., *Kościół i parafia pw. Bożego Ciała w Suraziu, Suraz* 2010.
- Szady B., *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*, Lublin 2003.
- Szady B., *Beneficia patronata i beneficia libera – prawne i potoczne rozumienie prawa patronatu*, [w] *Religia, edukacja, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 53-61.
- Szymański J., *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001.

-
- Tamošiūnienė A., *Petro Roizijaus poetinio talento savitumas*, [w] P. Roizijus, *Rinktiniai eilėraščiai (Carmina selecta)*, Wilno 2008.
- Tazbir J., *Roizjusz (Roysius) Piotr*, [w] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31 (1989), s. 499-503.
- Trelińska B., *Nobilitacje duchowieństwa w Polsce w XVI wieku*, [w] *Polska heraldyka kościelna. Stan i perspektywy badań*, red. K. Skupieński, A. Weiss, Warszawa 2004, s. 143-152.
- Wiśniewski J., *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. Sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866*, Radom 1926.
- Zachorowski S., *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 2005.
- Zakrzewski A. B., *Jeszcze o Polakach w Wielkim Księstwie Litewskim w XIV-XVIII wieku*, [w] *Przez Kresy i historię po obrzeża polityki. Profesorowi Marcelemu Kosmanowi w półwiecze pracy naukowej*, red. I. Hofman, W. Maguś, t. 1, Toruń 2011, s. 258-266.
- Zakrzewski A. B., *Między Unią Lubelską a Zaręczeniem Wzajemnym Obojga Narodów – przemiany pozycji Wielkiego Księstwa Litewskiego w Rzeczypospolitej*, [w] *Проблемы інтэграцыі і інкарпарацыі ў развіцці Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ў перыяд ранняга Новага часу*, red. С. Ф. Сокал, А. М. Януўкевіч, Mińsk 2010, s. 233-245.

Аннотация

Виолетта Павликовска-Буттервицк

Значение шляхетства и образования для вступления иностранцами на высшие церковные должности на Литве во второй половине XVI века

В средневековии члены капитул с епископами составляли элиту духовного сословия. Духовные – держа денефиции в разных городах и местечках соборных и коллегиатских тогдашней Короны и Литвы – в 16 веке составляли общую церковную среду гнезненской метрополии если не тогдашней католической Европы. Безусловно интеллектуальный потенциал проявляла часть духовенства, номинально, связанная с собором в Вильнюсе или Медниках. Духовные лица имели разные научные звания и происходили с разных частей Европы. Большинство происходило из Короны и было шляхтичами, выпускниками Краковской Академии. В статье представлено роль которую играло шляхетское происхождение и образование в получении иностранцами (в том лицами из Короны) высших должностей и бенефиций церковных в Великом Княжестве Литовском.

Summary

Wioletta Pawlikowska-Butterwick

Znaczenie szlachectwa i wykształcenia przy obejmowaniu przez cudzoziemców wyższych godności kościelnych na Litwie w drugiej połowie XVI wieku

In the early modern period members of chapters, together with bishops, were the elite of the clerical estate. Clergymen, possessing benefices in various cities and towns with cathedral or collegiate churches in the Polish Crown and the Grand Duchy of Lithuania constituted an ecclesiastical community, certainly within the metropolitan province of Gniezno, if not the whole of Catholic Europe. Undoubtedly some of the clergy attached to the cathedrals of Vilna and Miedniki showed much intellectual potential. Nevertheless some clergymen were more industrious and zealous than others. They also held different academic degrees – or none – and hailed from various corners of Europe. So even if we count them all among the elite of Lithuania, the Crown or even Europe at that time, they were a very diverse group. Over half came from the Polish Crown, and among them were many educated in the Kraków Academy and born to noble families. The article presents an analysis of the respective roles of noble descent and education in the acquisition by foreigners – including those from the Polish Crown – of higher ecclesiastical offices and benefices in the Grand Duchy of Lithuania.

